

Trojanowska, Anna

"Przeszłość i perspektywy farmacji",
pod red. A. Magowskiej, Poznań 2007 :
[recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 52/2, 271-274

2007

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Przeszłość i perspektywy farmacji, pod red. A. Magowskiej, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Wydział Lekarski. Prace Komisji Farmaceutycznej. Tom 15 Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Wydawnictwo Kontekst – Poznań 2007, 149 s.

Czasy, w których apteki były miejscem nie tylko sprzedaży i przygotowywania leków, ale także laboratorium chemicznym i toksykologicznym minęły bezpowrotnie. Dzisiejsza wiedza farmaceutyczna rozpieczęta się w tylu różnych kierunkach, wykształciła tyle odrębnych specjalności, że czasem trudno dla nich znaleźć wspólną łączącą je klamrę. Takim spójnikiem jest przeszłość, która sięgając do korzeni profesji farmaceuty kształtuje poczucie zawodowej tożsamości. Takim łącznikiem może być również książka ukazująca wielość aspektów i obszarów współczesnej farmacji.

Rolę tę może spełnić wydana ostatnio praca *Przeszłość i perspektywy farmacji* pod redakcją Anity Magowskiej. Publikacja ta jest pokłosiem konferencji zorganizowanej pod tymże tytułem w Poznaniu 9 czerwca 2006 r. 50-lecie Komisji Farmaceutycznej Wydziału IV Lekarskiego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk – rocznica, która stała się okazją dla zorganizowania konferencji, zobowiązuje do pewnych podsumowań, do spojrzenia wstecz. Rocznicą może być również punktem wyjścia, pretekstem do tworzenia wizji i snucia planów rozwoju. Mamy więc przeszłość i przyszłość, dwie perspektywy, w których autorzy próbują ukazać zagadnienia farmakoterapii, kształcenia, praktyki zawodowej i ruchu naukowego oraz łączący je Jubileusz Komisji Farmaceutycznej PTPN.

Historię tej organizacji przedstawiła Janina Grochmalicka-Mikołajczyk w pracy *50 lat Komisji Farmaceutycznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk – Nowy etap działalności farmaceutów (1955–2005)* [s.11–22]. Powstanie w 1955 r. Komisji Farmaceutycznej wiązało się z reorganizacją szkolnictwa wyższego – z utworzeniem Akademii Medycznej i rozszerzeniem programu studiów farmaceutycznych, było też ukoronowaniem blisko 100-letniego uczestnictwa farmaceutów w pracach Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (założonego w 1857 r.).

Dzieje Komisji Farmaceutycznej zostały ujęte w historii kolejnych stojących na jej czele Zarządów. Funkcjonowały one w różnych warunkach, rzutujących na rozwój życia naukowego. Po okresie rozkwitu, który zaowocował utworzeniem w 1958 r. własnej serii wydawniczej – „Prace Komisji Farmaceutycznej”, od 1965 r. „Annales Pharmaceutici”, nastąpiły lata kryzysu, uniemożliwiające działalność wydawniczą. Kolejne Zarządy, w tym IV, któremu autorka przewodniczyła, postawiły sobie za zadanie odbudowę i rozszerzenie współpracy naukowej oraz integrację środowiska farmaceutów przez otwarcie na różne aspekty współczesnej farmacji.

Historia farmacji widziana przez pryzmat chemii leków została przedstawiona w pracy Marianny Zając i Anny Jelińskiej *Osiągnięcia i kierunki rozwoju chemii leków* [s.23–50]. Jest to krótki przegląd odkryć najważniejszych substancji leczniczych, które stały się wyznacznikami kolejnych okresów w rozwoju tej dyscypliny. Każdy z tych okresów został więc opisany przez leki – swoiste przeboje, nośniki zmian wiedzy medycznej, które zaważyły na dalszym rozwoju farmakoterapii, np. dla *Ery ziół i magii* było to opium; dla XIX w. – opioidy i ich pochodne oraz pierwsze syntetyczne środki przeciwbólowe i przeciwgorączkowe; a później – m.in. barbiturany, środki miejscowo-znieczulające i witaminy, sulfonamidy, antybiotyki.

Leki te, zdaniem autorek, zmieniły kierunki i ukształtowały nowe, coraz bardziej doskonałe metody poszukiwań substancji leczniczych: izolację, tworzenie pochodnych, syntezę, a w końcu – w trwającej obecnie *Erze rozsądku* – projektowanie nowych leków.

Przedstawienie historii chemii leków na dwudziestu kilku stronach wymaga oczywiście dużych skrótów, dla historii ważne jest jednak umiejscowienie w czasie i przestrzeni, dlatego zastanawiam się, czy stwierdzenie „Pod koniec XIX w. leki kupowano bez recepty. Heroinę można było dostać w sklepach spożywczych” [s. 48] nie jest zbyt dużym uproszczeniem, czy rzeczywiście wszędzie tak było?

W pozostałych pracach dominuje tematyka współczesna – przedstawiająca problemy i wyzwania dzisiejszej farmacji. Zagadnień farmakoterapii dotyczy praca *Poszukiwanie lepszych leków w 2006 r.* [s.51–60]. Autor, Roman Kaliszan ukazuje możliwości, jakimi obecnie dysponuje nauka w tworzeniu nowych leków. Badania nie ograniczają się jedynie do poszukiwania farmakologicznie aktywnych substancji, dąży się również do opracowania najlepiej dostępnych form leku. Prace te wymagają nowych postaw badawczych – nie wystarczy już „klasyczne podejście chemiczne”, konieczne jest też zaangażowanie metod, np. biologii molekularnej oraz nauk medyczno-klinicznych, gdyż przyszłość farmacji, zdaniem autora, jest kształtowana przez nowe wyzwania – stworzenie takich form leków, które umożliwią precyzyjną farmakoterapię – zapewnią „właściwy lek dla właściwego pacjenta we właściwej dawce”.

Mniej optymistyczne perspektywy ukazuje praca Jana Kozłowskiego, Waldemara Buchwalda, Anny Foryckiej i Danuty Szczygłowskiej *Nikłe perspektywy wprowadzenia nowych leków roślinnych w Polsce* [s. 61–73]. Autorzy – pracownicy Instytutu Roślin i Przetworów Zielarskich w Poznaniu przedstawili piętrzące się problemy i trudności, które należy pokonać, aby wprowadzić na rynek nowe leki pochodzenia roślinnego. Najtrudniejszą sprawą jest nie tyle wielostronne przebadanie roślin, możliwe do przeprowadzenia w Instytucie, ale wykonanie prób klinicznych i znalezienie producenta. Na potwierdzenie tej tezy autorzy opisałi kilka dobrze rokujących roślin leczniczych, które zostały opracowane w Instytucie i uzyskały pozytywne oceny (np. barwinek różowy *Catharanthus roseus*

czy rozwar wielkokwiatowy *Platycodon grandiflorum*, szalwia czerwonokorzeniowa *Salvia miltiorrhiza*), lecz mimo tego żaden z producentów nie podjął ryzyka wprowadzenia ich do produkcji.

Tematyka kształcenia farmaceutów została poruszona w artykule Jana Pawlaczego *Jakość kształcenia na kierunku studiów „Farmacja” w ocenie Państwowej Komisji Akredytacyjnej* [s.75–96]. Autor przedstawił problemy współczesnego farmaceutycznego szkolnictwa wyższego, wyłonione przez Komisję Akredytacyjną podczas oceny różnych kierunków studiów farmaceutycznych, przeprowadzonej w 10 ośrodkach akademickich w Polsce. Sprawy kadry, program studiów – zwłaszcza nauczania podstawowych przedmiotów „chemicznych” i „biologicznych” oraz problemy lokalowe stanowią, zdaniem Komisji, istotne problemy utrudniające zapewnienie właściwej jakości kształcenia studentów.

Nowe techniki nauczania mogą być również źródłem nowych problemów. Internet niesie z sobą ogromne możliwości przekazywania wiedzy, ale też zagrożenia związane z przekazywaniem treści niesprawdzonych. Sebastian Polak, Aleksander Mendiak i Jerzy Brandys w artykule *E-learning w Farmacji* [s. 97–110] przybliżyli zagadnienia dotyczące wykorzystania nowych technik internetowych w kształceniu farmaceutów. W Polsce pionierem w wykorzystaniu tych metod nauczania jest Wydział Farmaceutyczny UJ CM, prowadzący e-nauczanie dla studentów i dla farmaceutów kształcących się w ramach szkoleń ustawicznych.

Kolejna praca – *The Development of Pharmaceutical Care in the UK* [s. 111–118] Michaela Jepszona zawiera odwołania historyczne, ukazujące kształtowanie się profesji farmaceuty w Wielkiej Brytanii. Autor zwraca również uwagę na nowoczesne koncepcje opieki farmaceutycznej i ich miejsce w angielskim systemie opieki medycznej.

Farmacja onkologiczna wczoraj, dziś i jutro [s.119–126] – tytuł artykułu Hanny Jankowiak-Graczej i Eweliny Korczowskiej sugeruje, że część tej pracy jest pewnym spojrzeniem wstecz. Jednak przeszłość tej dziedziny farmacji wcale nie jest tak odległa, gdyż sięga zaledwie 1997 r., kiedy to rozpoczęto w Polsce przygotowywanie cytostatyków w szpitalnych aptekach. Autorki ukazały przemiany w organizacji pracy aptecznej, zachodzące dzięki rozwojowi nowoczesnych technologii i procedur stosowanych w chemioterapii oraz dzięki regulacjom prawnym, zmierzające do minimalizacji zagrożeń związanych z wykonywaniem leków onkologicznych.

Równie krótką historię, bo sięgającą końca XX w., mają funkcjonujące na polskim rynku sieci aptek. Stały się one jednym z elementów przemian systemu sprzedaży detalicznej leków i znacząco wpłynęły na pozycję społeczną farmaceutów. Analiza problematyki związanej z tym zjawiskiem, z komercjalizacją rynku aptecznego, została przedstawiona przez Anitę Magowską w pracy *Sieci aptek w Polsce: krótka przeszłość, długa przyszłość* [s.127–138].

Nieco dłuższą – blisko 60-letnią historię ma Oddział Poznańskiego PTF. Jego działalność omówiła Barbara Zielińska-Psuja w pracy *Polskie Towarzystwo Farmaceutyczne Oddział w Poznaniu w latach 1947–2006* [s. 139–144]. Wśród najważniejszych osiągnięć autorka wymieniła utworzenie w 1982 r. Muzeum Farmacji oraz współdziałanie w zorganizowaniu sesji naukowych poświęconych pamięci wybitnych przedstawicieli nauki. Problematyka historyczna była tylko jednym z tematów działalności naukowej Oddziału, który zajmuje się również sprawami życia zawodowego poznańskich farmaceutów.

Książka *Przeszłość i perspektywy farmacji* przedstawiając małe fragmenty historii i współczesności ukazuje zachodzące w farmacji zmiany. To spojrzenie z różnych perspektyw uzmysławia też wszystkim tym, którzy zaszli zbyt daleko w wąskie odnogi specjalistycznej wiedzy, że farmacja jest nauką wielowymiarową, interdyscyplinarną i posiada humanistyczny, społeczny kontekst, narzucony przez czas, miejsce i ludzi.

Przejrzysty układ książki, noty o autorach i anglojęzyczne podsumowanie, będące przybliżeniem treści poszczególnych artykułów oraz szybkość, z jaką redaktor – Anicie Magowskiej w trudnych dla słowa pisanego czasach udało się doprowadzić do wydania tej publikacji, stanowią o jej dodatkowych walorach.

Anna Trojanowska
Instytut Historii Nauki PAN
Warszawa